

MLADI NA DVOJEZIČNEM AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

»Vsaj malo po vaško pohajžvamo«

V biografskih pripovedih, ki sem jih zbirala v okviru študije identifikacij mladih na dvojezičnem avstrijskem Koroškem,¹ so ti pogosto tematizirali domače narečje. Zanimivo je, da so vsi ocenili neznanje dialekta kot izgubo, kot nekaj, kar jim manjka in kot dejavnik, zaradi katerega so se počutili izločene iz socialnih situacij. Ta izkušnja kaže, da ima lokalna identifikacija pri mladih² pomembno mesto. Lahko bi celo interpretirali, da lokalni prostor, simbolično povezan z narečjem, postaja prav v času globalizacije vse pomembnejši. Mlad moški, ki ne govori narečja, pripoveduje o barieri, ki jo to neznanje zanj predstavlja v kontaktu s starimi starši:

Ena stvar je tud, da . narečja ne govorim . ne rožansko, ne podjunsko, ne ziljsko ... (mhm), ker . moja mama pač ni . me je v pisno slovenščino učila, oziroma smo govorili . po večini. . In to je tudi mogoče taka bariera bila, kar se zdaj starih staršev tiče, ker . ja . ker so pač iz Podjune ... ja . tud tako .. narečje .. tudi če ga sam razumem . mi ni možno, da ga govorim (int. 3, moški, 26 let).

Ob analizi intervjujev me je presenetilo, da so o temi narečje spregovorili vsi mladi, ki so bili socializirani samo v knjižni slovenščini. Mlada študentka je zelo čustveno tematizirala pomanjkanje narečja v družini:

Eh.. jaz sem, also moji starši so pravzaprav bolj pismeno z nami govorili, pač na eni strani, čez to potem, ker so ... zmeraj hoteli pismene besede uporabljat, namesto Woschmaschine so pač rekli pralni stroj ali kaj takšnega in potem so bolj avtomatično bolj v slovenščini govorili, also v pisni slovenščini (ja) .. in skoz to se (ime) in jaz nisva tako dobro naučili dialekta in potem sva v puberteti enkrat vprašali: 'Zakaj ne znava?' (se zasmije) iiiin, potem so že, me je že malo jezilo in potem sem se že malo naučila dialekta, ampak nikoli ni tako avtentičen kot če se bi ga od začetka na-naučila (int. 9, ženska, 22 let).

Na tem mestu študentka prevzame argumentacijo staršev in opiše, zakaj so v jezikovni socializaciji otrok uporabljali pisno slovenščino: Želeli so preprečiti uporabo nemških izrazov, ki so deloma prisotni v narečjih. V tej zvezi je zanimiv diskurz v javnosti, ki vidi slovenski dialekt (nekateri ga imenujejo »vindiš«) kot nekaj manjvrednega prav zato, ker so koroška slovenska narečja deloma tudi pomešana z nemškimi izrazi. Mlada študentka se je sama začela učiti vaškega narečja:

»Zdaj sem se malo naučila dialekta, da se lahko čriez švindlam (se zasmije) .. eh tako rekoč (ja) .. Ampak jaz ne morem reč da znam dialekt (vasi) kot eden od tu .. ki je od začetka . znam malo, bolj rožansko kot podjunsko, še zdaj ne tako (se zasmije)« (prav tam: 3).

1 Študijo sem opravila v letih 2009–2011 na SZI. V tem sklopu sem med drugim zbrala 35 biografskih zgodb mladih Slovencev in Slovenk in jih poglobljeno analizirala.

2 Prim. Vavti (2009: 101–103), tukaj ob primerih v Kanalski dolini.

Neznanje narečja tudi druga mlada ženska navaja kot razlog, zakaj je s sošolkami in sošolci raje govorila nemško – »tud zaradi tega, ker jaz ne znam dialekta«.

In ko sem se potem vedno z busom zjutraj v Celovec vozila, ehm smo pač vedno, je veliko ljudi bilo, ki je slovensko znalo pravzaprav. Ampak mi smo vedno pravzaprav nemško govorile. Tud zaradi tega, ker jaz ne znam dialekta. Jaz sem doraščala, da sem pravzaprav pismeno govorila, tak mav ene besede mav vmešavala .. ampak drugače pravzaprav vedno pismeno. (...) Ja, pravzaprav mi je mav žal, da ne znam dialekta, ker si mislim, pismeno slovenščino se lahko vedno naučiš, ne, kakor v šoli, itak se naučiš, ampak dialekta nekako, zvokov in tako ne morm tak .. imam drugačno melodijo, in to ni enostavno in to mi je žal .. (int. 10, ženska, 21 let).

Naslednja izjava poudarja bariero in neko mejo v glavi, kadar nekdo ne govori lokalnega narečja:

Jo .. tud spet tisto z dialekti in šolarji, ker enostavno .. en misli, če ta ne govori mojega dialekta ali vsaj podobnega dialekta, potem ne morem govoriti z njim .. to je tudi določena meja v glavi, to je tud pri meni sami tako blo .. da sem pač mislila, če ne znam dialekta, tud ne morem prav z njimi govorit .. ker-ker .. ne vem zakaj (se zasmije), . ker pač ni tako eh .. ker pač ni tako podobno in oni mislijo, da me ne razumejo in da pač .. ne pač tako čisto pripadam k njim, mislim to je tudi en takšen, en tako, kar se tiče pripadnosti, regijah in eni vasi, kaj takšnega (int. 9, ženska, 22 let).

Etnično zakoreninjena mlada Slovenka pa razlaga znanje oziroma neznanje narečij drugače:

In to se mi je vedno fajn zdelo ... spoznati druga narečja ... in ja, kar tedaj sploh nisem razumela, da so se prijatelji, s katerimi smo se včasih na kakih prireditvah, da so se pogovarjali slovensko, ampak da so, so se, če so bili v šoli, v slovenski gimnaziji, da so se tam nemško pogovarjali. Ker je pač to od prvega razreda tako bilo in so se (mhm) sramovali svojih dialektov .. in so se potem rajši nemško pogovarjali (int. 2, ženska, 21 let).

V spodnji izjavi mlada ženska narečje poimenuje *po domače*,³ kar vsebuje čustveno raven domačnosti in emocionalnosti.

Ko sem obiskala ljudsko šolo v (vas), tam je itak tko in tko en slovenski kraj, slovensko govoreči kraj, skoraj da lahko rečemo 99 odstotkov govori slovensko (poudarjeno) in tko tud moji sošolci tedaj, smo vsi govorili slovensko, oziroma po domače no, tko v dialektu smo se pogovarjali eehhhm, potem na gimnaziji seveda je pa, ko sem prišla v Celovec je, sem spoznala tudi druge prijatelje, je pa seveda bilo malo pomešano (int. 11, ženska, 26 let).

3 Primerjaj situacijo v raznih vaseh v Kanalski dolini in pomen narečja. Tam pravijo tudi, da govoriijo »po našem«, prim. Vavti (2009).

Mlad moški pa tematizira še stigmatizacijo nekaterih dialektov: tako so se posmehovali sošolcem, ki so govorili kak poseben dialekt:

»In potem maš pri slovenščini, maš različna narečja, seveda smo se, eem smo se potem tudi šalili, recimo s Selani, kaj imajo ti za narečje in tako« (int. 13, moški, 25 let).

Hkrati poudarja nemščino kot »*univerzalni jezik*«, ker je državni jezik in jezik medijev ter javnosti. Stigmatizacija nekaterih narečij se pojavlja tudi v naslednjem citatu:

Jo jaz mislim, da je to največji vzrok, da se dialekta sramuje, ker govori en tak pliberški dialekt (posnema narečje), tako govorijo in mislijo, da je to en bolj grd dialekt kot drugi in potem se jim posmehujejo in tako: »Ta pa govori tako in tako«, ta govori ziljski dialekt ali rožanski in potem ... potem govorijo raje nemško (int. 24, moški, 18 let).

Tudi v tem gledanju se zrcali diskurz v javnosti, češ da so slovenska narečja (»vindiš«) manj vredna.

Ob vsem tem lahko povzamemo, da je mladim pomembno slovensko narečje, ki vsebuje identifikacijo z domačo vasjo. Tisti,

ki se domačega narečja v socializaciji niso naučili, občutijo pomanjkanje in bariero v kontaktu z drugimi. Vendar pa so nekatera narečja stigmatizirana in se jih mladi zato sramujejo. Tukaj se zrcali problem, ki je (bil) v zgodovini prisoten v koroškem javnem diskurzu med večinskim in »manjvrednim« manjšinskim jezikom (prim. Vavti 2012: 99–106).

Literatura

VAVTI, Stefanie: »*Wir haben alles in uns ...*«: Identifikationen in der Sprachenvielfalt: Fallbeispiele aus Südkärnten (Österreich) und dem Kanaltal (Italien). Frankfurt am Main: Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2009a.

VAVTI, Štefka: »Nisem 0815 Korošec ...«: Primeri etnične identifikacije pri slovensko govorečih (post)adolescentih na dvojezičnem avstrijskem Koroškem. *Razprave in gradivo* 60, 2009b, 40–62.

VAVTI, Štefka: *Včasih ti zmanjka besed: Etnične identifikacije pri mladih Slovenceh in Slovencih na dvojezičnem avstrijskem Koroškem*. Celovec in Dunaj: Drava, 2012.

VAVTI, Stefanie: »*Ich bin einfach ein Mensch*«: *Ethnische Selbstverortung und lokale Bezüge junger Slowenen in Kärnten (Österreich)*. Frankfurt am Main idr.: Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2013.

»V CELJU IMAJO ČIST DRUG JEZIK ...« Pogledi na slovenščino na avstrijskem Štajerskem

Gradec je bil za Slovence vedno zelo pomemben. Tja so odhajali »s trebuhom za kruhom«, da bi se izobrazili, tja so bili poklicani v vojsko. Predmestju na desnem bregu Mure so celo rekli »Windische Vorstadt« (»Slovensko predmestje«). Leta 1811 so v Gradcu ustanovili prvo stolico za slovenščino, na območju med Gradcem in Mariborom pa sta se govorili tako nemščina kot slovenščina.

Kljub temu je bil položaj slovenščine na (avstrijskem) Štajerskem vedno težak. V cerkvi so bile do prve svetovne vojne še slovenske maše, po vojni in pod nemškim pritiskom pa so ukinili tudi te. (Avstrijsko) južnoštajerske cerkve so spadale pod sekavsko diecezo in ne, kot (avstrijsko) južnokoroške cerkve, pod lavantinsko škofijo.

Na Štajerskem tudi nikoli ni bilo pouka slovenščine. Morda je kakšen učitelj tu in tam v prvem razredu ljudske šole spregovoril kakšno slovensko besedo. Njegov cilj pa ni bil učenje slovenščine, ampak učence čim prej naučiti nemški jezik. Slovenščina je bila zreducirana na pomožni jezik.

Po prvi svetovni vojni se je položaj še zaostрил. Vedno močnejši nemški nacionalizem je pritiskal na slovensko govoreče. Nemško usmerjeno društvo Deutscher Schulverein Südmark je na mejnem območju postavilo šole in jih podprlo z denarjem in učbeniki. V njih, tudi če je bilo več kot pol učencev s slovenskim maternim jezikom, za slovenščino ni bilo prostora.

Kljub temu da so v Avstrijski državni pogodbi iz leta 1955 zapi-

sane pravice Slovencev na Štajerskem, se dežela Štajerska desetletja ni brigala za to. Slovensko govoreči so se s svojim maternim jezikom umaknili iz javnega v zasebni prostor. Slovenščine ni podpirala niti šola niti Cerkev, kot je bilo to na primer na Koroškem. Jezik se je iz ene generacije v drugo izgubil, asimilacija je napredovala. »Jezik se je iz generacije v generacijo prenašal po ustni tradiciji in je ostal dokaj arhaičen. Pravi čudež je, da se je sploh ohranil« (Zorko 2005: 133).

Kulturno društvo člen 7 za avstrijsko Štajersko se od leta 1988 zavzema za pravice Slovencev na Štajerskem in tudi za pouk slovenščine.

Pouk slovenščine na Štajerskem

Pri pouku slovenščine v Radgonskem kotu učencev s slovenskim poreklom nismo ločili od učencev, katerih starši so menili, da se je dobro učiti jezik soseda ali starih staršev. S takim razmišljanjem bi kar hitro lahko uničili projekt, ki je konec devetdesetih let stal še na šibkih nogah. Pri prostovoljnem pouku se učenci učijo knjižno slovenščino. Učiteljica vpleta regionalne variante in sprejema tudi narečne besede, ki jih otroci slišijo in uporabijo. Tisti učitelji in učiteljice slovenščine, ki so se sami naučili slovensko, seveda poučujejo v knjižnem jeziku, saj narečnega ne obvladajo.

Ko se je v šolskem letu 2011/12 začel pouk slovenščine kot materinščine za učence osnovnih in novih srednjih šol v Gradcu na

* Mag. Susanne Weitlaner, učiteljica slovenskega jezika. Kulturno društvo člen 7 za avstrijsko Štajersko – Pavlova hiša. A-8490 Bad Radkersburg, Laafeld/Potrna 30, E-naslov: pavel@mur.at